

1923 Kryssende spor fra Værnes og Karlsruyst

Av og til møter du interessante personer, som du skjønner har rede på litt av hvert, og som har andre teorier enn flertallet, andre syn på den historiske utviklingen, og du lurar faktisk på hvor du selv har vært. Hva var det du lærte på skolen? Eller hva var det du selv nettopp leste i en av de utallige nye bøker som kommer på løpende bånd? Noen mennesker uten titler og indoktrinerte holdninger, eller som ikke vil la seg kjøpe, tar sakte, men sikkert over historien. Begynner noen å bli bekymret? Plutselig er det spor som krysses. La oss se på noen forhold, for helt spesielt interesserte, som gjenspeiles gjennom våre egne kjente store gårder og familier i Værnesregionen. Forhold og personer som var avgjørende og i sin ytterste konsekvens påvirket en utvikling innen Skandinavia som førte frem til Arbeiderpartiets mest radikale epoke da de i juni 1919 besluttet å melde partiet inn i Den kommunistiske internasjonale (Komintern).

Rittmester Einar Schavland Gram på Værnes hovedgård i Stjørdal døde tidlig. Han kom fra Vibe i Sparbu, hvor faren, godseier David Andreas Gram tidlig hadde planene klare for sine sønner. Da Einar døde kun 39 år gammel i 1820, overtok broren Jacob. Han kjøpte i lag med Jenssen & Co de jordegodsene som Wessel-familien hadde samlet i Stjørdalen, deriblant Tangen bruk. Etter hvert trakk Gramfamilien seg ut, og Jenssen & Co ble eeneiere. Men familien Schavland forsvinner ikke ut av historien. På morsiden var nemlig brødrene Schavland Gram på Værnes fettere av prest, ordfører og stortingsmann Aage Schavland. Fra 1861 var han residerende kapellan ved menigheten ved Nidarosdomen i Trondheim. Han var ordfører i Trondhjem i 1865 og varaordfører 1867-1868, og representerte Romsdals amt på Stortinget 1848-1851 og 1857-1858, samt Trondhjem og Levanger krets 1865-1869. Men det mest interessante er at Aage Schavland var en pioner innen Trondhjems Arbeiderforening. Her er det noen spor som legger ut på vandring. Blant annet helt til dagens Skavlandkjendiser på TV'n.

Aage Schavland

På denne tiden er det en større dragkamp om politisk og krigsmessig støtte innad i Skandinavia. I 1865 hadde kong Karl XV nedsatt den 2. unionskomité som et påtrykk som følge av at Norge/Sverige hadde sviktet Danmark og ikke støttet danskekongen i den 2. Slesvigske krig i 1864. Kong Karl XV hadde ett år tidligere lovet å stille med 20 000 soldater, herav 10 000 norske. Underoffiserforeningen i Trondheim var i 1863 bekymret for å bli sendt i krig for Danmark. Slesvigerne i Trondheim med Jenssen (ref. Jenssen & Co) iverksatte tiltak for å påvirke Riksdagen i Stockholm til ikke å støtte Karl XV krigsønske. Her ser vi altså at spor krysses historisk. Og flere skal det bli.

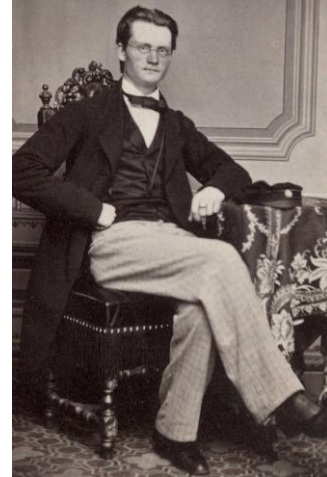
Samtidig som kong Karl XV holder på med sitt, og Danmark taper den 2. Slesvigske krig i 1864, etablerer teologen Eilert Sundt i 1864 Kristiania Arbeidersamfunn. Han regnes som grunnleggeren blant annet av faget sosiologi i Norge. Han ble i 1869 prest på Eidsvoll. Organist Ole Bjerke hadde forbindelse med thranitterne på Berger Brug. Han var far til «maleren på spannet». Alf R. Bjercke etablerer i 1914 Trondhjems Farvehandel. Med i styre og stell sitter Thomas Blehr, slekt av statsminister Otto Blehr. Otto Blehr var norsk statsminister i Stockholm under regjeringen til den røde Johannes Steen i 1901. Og i

«Maleren på spannet»

Eilert Sundt

Sigvald Schavland

Trondheim finner vi som nevnt snart prost Aage Schavland som formann i Trondhjems Arbeiderforening. Det merkes en form for italiensk innvandring hvor en Brambani har forbindelse til Cosa Nostra i Italia. Aage Schavland, med røtter til Schavland Gram familien i Innherred og på Værnes, jobber aktiv for de nye strømninger. På kontinentet blir Bakunin en sentral maktfaktor, hvor han fremstår som den mest aggressive anarkisten, av og til i lag med Karl Marx. Russeren Bakunin, som hadde dannet *et internasjonalt brorskapsforbund*, besøker Sverige og får trolig en viss innflytelse på Aage Schavland, Eilert Sundt og de mer radikale her på berget. Mikhael Bakunin benevner under besøket i Sverige: «*Det internasjonale hemmelige selskap for frigjøring av menneskeheten*», som visstnok skulle rekruttere nordmenn og svensker, herunder av italiensk avstamning. Bakunins besøk til Sverige og Danmark faller sammen med at det gjøres et forsøk med skattlegging som skal knekke adelen i Slesvig Hollstein. Gjennom historien har Danmark og Russland gjentatte ganger støttet hverandre, både før og etter Napoleonskrigene. Aage Schavland dør i 1869, og hans sønn Sigvald overtar. En annen sønn, Olaf, blir professor i litteraturhistorie og var gift med Dagmar Kielland, nær slektning av Alexander Kielland.

Mikhail Aleksandrovitsj Bakunin (1814-1876) var en russisk forfatter, revolusjonær og agitator, en av anarkismens forgrunnsfigurer. Det var han som oversatte Karl Marx' verk *Das Kapital* til russisk. Han vokste opp i en russisk godseierfamilie, og fikk som normalt i disse kretser, utdanning ved en militær skole og ble offiser. I 1847 ble han utvist fra Russland på grunn av hans forhold til tsaren. Han omsatte raskt opprør i teori til opprør i praksis og deltok i oppstandene i Paris, Praha og Dresden. Oppstanden i Dresden gjorde at han ble arrestert i 1850 og dømt til døden i Sachsen, men ble utlevert til tsaren. I Russland satt han i fengsel inntil han i 1857 ble deportert til Sibir. Herfra flyktet han i 1861 og

Mikhail A. Bakunin

kom via Japan og USA til London, hvor han igjen traff Karl Marx. Bakunin ble vel den store revolusjonsmaker innen anarkismen, og fremsto som skaper av den moderne anarkistisk kollektivismen, med væpnet oppstand og generalstreiker, som påvirket mange fagbevegelser og ble viktige blant store deler av den radikale arbeiderbevegelsen. Et kjent sitat fra Bakunin er: «*Vi er overbevist om at frihet uten sosialisme er privilegier og urett, og at sosialisme uten frihet er slaveri og brutalitet*». Sentrale punkter for Bakunin var avskaffing av arv, felleseie av jord, kapital og produksjonsmidler, avskaffing av staten, oppløsning av den borgerlige familie og ekteskapslovgivningen, barn skal ikke være foreldrenes eiendom, men tilhøre det frie fellesskapet. Bakunin ble en ledende skikkelse av *den første internasjonale*, som i sin tur inspirerte Sundt, Schavland og andre og utviklet seg helt frem til de som kom til å stå bak Arbeiderpartiets veivalg i 1919. Ingen kan gå så lett på ski at sporene ikke vises.

Gjennom alt dette oppstår det her i landet mottiltak til den 2. unionskomite og de bevegelser som herjer på kontinentet. Johan Sverdrup og bondelederne Ole Gabriel Ueland og Søren Jaabæk står klart frem. Og i Trøndelag kommer Johan Richard Krogness (f. 1814) inn på samme banehalvdel. Han var kjøpmann, næringsdriver og stortingsmann fra Trondheim. I mange år var han ordfører i Strinda. I 1845 tar han over Karlslyst i Hommelvik, der han også utviklet et stort teglverk. På Stortinget sto han nært knyttet til Johan Sverdrup og Ole Richter. Krogness døde i februar 1872, då han var på vei til Stortinget i Kristiania.

Johan Richard Krogness

Kanskje var det slik at Bakunins hemmelige selskap rekrutterte personer med sympati for den danske sak? Danskene hadde mistet både Norge og Slesvig Hollstein og deres stormaktsposisjon i Europa var over. Enda var Danmark en kolonimakt med dansk område i Vestindia. I 1917 selges St. Thomas til USA, samtidig som Danmark får USA sin støtte til å avvise norske krav på det ubebodd område av Øst-Grønland. Danmark hadde i 1814 beholdt Grønland som fra 1261 var en del av Norge. Til tross for at Helge Ingstad og noen fangstfolk holdt stand med våpentrusel på Grønland i juni 1931, tapte Norge til slutt saken ved domstolen i Haag i 1933.

I Norge er det å anta at etter at Slesvig Hollstein ble fritt i 1864 var det som mottrekk til innstillingen fra den 2. unionskomité 1865-1867 om sterkere integrasjon og føderasjon. Det kom nok fram krefter som søkte å frigjøre Norge fra Sverige med kronprins Oscar som konge over et selvstendig Norge. Innstillingen fra den 2. unionskomité var ikke behandlet i Stortinget. Her sto bror mot bror - kong Karl XV og broren Oscar. Dronning Louise dør 31. mars 1871 og kong Karl XV initierer sin plan om en ny arveprins, det som ble kalt prosjekt "Lill-drotten". Om planen skulle lykkes, vil broren Oscar ikke bli hans etterfølger som konge av Norge-Sverige, samtidig som arverekkefølgen sikres i et selvstendig Sverige om personalunionen med Norge oppløses. (Ref. O.C.Østlund). Datteren til Karl XV var i 1869 inngiftet i det danske kongehuset. Prins Oscar's

Oscar 2

mulighet for å bli konge var da som konge av et selvstendig Norge uavhengig av Sverige, som kanskje også var i dansk interesse. Stortinget stemmer i 1871 ned alle forslagene til den 2. unionskomité, og føderasjonen er tapt. Kong Karl XV må gi opp prosjektet "Lill-drotten" og ved hans død 18. september 1872 gis ikke broren Oscar, som kronprins, annet valg enn å bli konge av personalunionen Norge-Sverige. Men hva skjedde med de som i Norge, fram mot den 2. Slesvigske krig i 1864, støttet opp under Slesvigerne og motvirket til at kong Karl XV ikke kunne holde sitt løfte til danskene om 20.000 mann, herav 10.000 norske soldater? Ble disse utsatt for motarbeidelse? En må også huske at ved valgene til bankdireksjonen på Eidsvoll 16. mai 1814 hadde danskene fått inn sine medspillere til det som skulle bli Norges Bank: Westye Egeberg og Thomas Heftye. Det er vel noe som heter: «*Den som styrer pengestrømmen har makta*». Det er få som kjenner de spor som førte frem til at vi fikk Oscar 2, oldefar til kong Harald.

Hvordan alt dette utover slutten av 1870-tallet og 1880-tallet påvirker den dominerende slesvigske del av Trondheims handelsstand, er en interessant del av Trøndersk historie. Mange, herunder Jensen og Thams, fant å måtte "snu kappen etter vinden". Og i denne rivningsperioden opererer medlemmer av Bakunins hemmelige selskap. Venstre splittes mellom de tidligere frender Johan Sverdrup og Johannes Steen. Og på Karlslyst i Hommelvik overtar agronom Jacob Kielland. Gjennom Karlslyst skapes allianser innen handelsstanden i byen, som ser den røde fare komme fra de anarkistiske miljøene. Bakunin hadde gjort jobben sin noen tiår tidligere. Sporene hadde krysset over hele Europa. Snart ville de nå Trondheim. Godseiere og proprietærer i Trøndelag var klare.

Jacob de Rytter Kielland (1853-1941)

Hva har disse noe innviklede avsnitt viste oss? Jo, at det fra de store høvdingseter som Værnes, med sin klikk av proprietærer øst av Stjørdal - og Karlslyst i Hommelvik, strømmet storpolitisk tankegods, som påvirket nordiske kongehus, statsministervalg og maktallianser. I 1923 splittes venstresiden og Ap forlot sitt kryssende spor. Det kreves litt for å forstå historien, og etter et forsøk, er det ikke engang sikkert at vi har forstått noe som helst, fra en periode det ikke snakkes så høyt om i Ap i dag. Ap vil kanskje igjen snart skifte navn, sist var vel i 2011. Muligens til noe som inneholder ordet «sosialdemokrati»? For enkelte vil det likevel bli spennende å se hvordan åpningene av 100-års klausulene, for perioden 1935-1955, vil påvirke politikken generelt, og Ap spesielt. Kanskje kommer nye splittelser når klausulene begynner «å snakke»?